

УДК 378: 81'271

РОБОТА З ТЕКСТОМ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПЛОЩИНІ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Климова К. Я.

Автор пропонує “Пакет завдань з української мови на роботу з текстом” як ефективний засіб розвитку мовної особистості вчителя.

Ключові слова: мовна особистість, текст, креативність, компетентність.

Автор предлагает “Пакет заданий для работы с текстом” как эффективное средство развития языковой личности учителя.

Ключевые слова: языковая личность, текст, креативность, компетентность.

The author proposes “A Set of Exercises in the Ukrainian Language for Work with a Text” as an effective means of developing a teacher’s speech personality.

Key words: speech personality, text, creativity, competence.

Постановка проблеми. З-поміж багатьох характеристик, притаманних мовній особистості, О. Семенов звертає увагу на те, що це людина, яка виражена в мові (текстах) і через мову, добре володіє системою лінгвістичних знань, репродукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку [1, с. 9]. Сучасний учитель є саме такою мовною особистістю, його професійне становлення відбувається в інформаційному просторі, у процесі безперервної полісуб’єктної взаємодії. Звичайно, педагог зі сформованою дискурсивною компетентністю не тільки має систематизовані знання про текст як одиницю мовної системи найвищого порядку, а й володіє відповідними вміннями і навичками створювати власний дискурс, “занурювати текст у життя” (за Н. Арутюновою). Цей результат креативної діяльності засвідчує, наскільки сформована мовна особистість учителя, а отже – наскільки ефективною була його українськомовна підготовка в університеті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми формування мовної особистості засобами навчального тексту у школі та ВНЗ висвітлено у працях вітчизняних педагогів-мовознавців (О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Донченко, С. Караман, О. Кучерук, Л. Мамчур, Л. Мацько, В. Мельничайко, Н. Остапенко, М. Пентилюк, Т. Симоненко, Л. Струганець та ін.). Розглядаючи поняття *мовна особистість, комунікативна особистість і мовно-культурна особистість* у тісному взаємозв’язку, Ф. Бацевич наголошує, що мовна особистість добре володіє засобами мовного коду рідної мови, володіє неповторною когнітивною базою, знанням усіх рівнів конкретної ідіотичної мови, культури, гнучкими стратегіями і тактиками спілкування [2, с. 126]. Отже, враховуючи те, що майбутній вчитель є насамперед представником національної культурної еліти українського суспільства, цілком погодимося з думкою О. Кучерук: “Методична система навчання української мови не може бути обґрунтована без уваги до засобів навчання, серед яких ключове місце мають дидактичні тексти, що є носіями культури” [3, с. 293].

Спираючись на сформовані у школі вміння студентів виконувати різні види мовного розбору, викладач вишу засобом роботи з оптимальним дидактичним матеріалом – текстом – розвиває мовну особистість кожного майбутнього вчителя. З цього приводу М. Пентилюк зауважує: “Лінгвістичний аналіз тексту забезпечує комунікативно-діяльнісний та функціонально-стилістичний підходи до навчання мови” [4, с. 29–33]. Слід наголосити на тому, що робота з текстом у ВНЗ потребує лінгвістичного підґрунтя, закладеного лінгвістикою тексту. Ця наука використовує антропоцентричний підхід, зорієнтований на особистість адресанта і ситуацію спілкування, на гармонізацію творчих можливостей автора і читача. Виділяють низку основних ознак тексту (зокрема навчального): 1) текст

є комунікативною одиницею, що відображає комунікативну мету адресата; 2) текст відтворюється, має граматичну, інтонаційну і смислову завершеність; 3) текст є основним видом дидактичного матеріалу; 4) навчальний текст поповнює знання студентів про систему української мови на всіх мовних рівнях; 5) навчальний текст виконує тренувальну функцію – формування умінь і навичок використання знань студентів з української мови; 6) навчальний текст розвиває основні види мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання, письмо [5, с. 143–147].

Мета статті. Окресливши теоретичні засади роботи студентів з навчальним текстом, закладені у лінгвістичних та лінгвометодичних працях, розповімо у статті про структуру, особливості використання оригінального *“Пакету завдань з української мови на роботу з текстом”*, а також про досвід роботи з текстом на заняттях з української мови у площині розвитку креативної мовної особистості майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Текст є основою комплексного формування усіх складових мовнокомунікативної професійної компетентності. Слід організувати роботу студентів із текстом так, щоб завдання, виконувані на практичних заняттях, поєднувалися із завданнями для самостійного позааудиторного виконання. *“Пакет завдань з української мови на роботу з текстом”* до навчального модуля з української мови, призначений для студентів денної, заочної та дистанційної форм освіти, зразок якого (разом зі зразком виконання завдань студенткою) наведено далі. Зазначимо, що пакет завдань виконується поступово кожним студентом: аудиторна робота (15–20 хвилин практичного заняття) чергується із позааудиторною (викладач консулює студентів, перевіряє самостійно виконані ними завдання у позанавчальний час). Кожне виконане завдання оцінюється за 100-бальною шкалою. Зведена оцінка у графі *“Пакет завдань з української мови на роботу з текстом”* до модуля виставляється перед оцінкою за модульну підсумкову контрольну роботу (ПМКР) й у сукупності з поточними оцінками за модуль становить індивідуальний рейтинг студента.

Структура пакету завдань передбачає застосування комплексу таких *методів* навчання української мови, як: метод вправ (н-д, граматико-правописні диктанти), робота з підручником, електронними джерелами (зокрема гіпертекстом), реферування, дидактична гра, метод ПРЕС, навчальна дискусія, *“Дерево рішень”*, *“Круглий стіл”*, інсценізація твору, метод проектів (дослідницьких, творчих, інформаційних), моделювання комунікативних ситуацій, *“Мікрофон”*, мультимедійна презентація та ін. Викладач, який виконує контрольню-координувальну функцію, застосовує такі *прийоми*, як: постановка проблеми, пояснення, інструктаж, показ зразка виконання пакету завдань, перевірка й оцінювання рівня сформованості знань, умінь і навичок студентів з української мови. *Прийомами навчання* студентів є такі, як: узагальнення, систематизація знань, спостереження, читання тексту, переказ тексту, заучування тексту, формулювання запитань за текстом, самоперевірка тексту диктанту, робота зі словниками, складання пам'ятки (алгоритму з мови), взаєморедагування студентами письмових робіт, складання плану тексту, лінгвістичний аналіз тексту – повний, частковий, дискурсивний аналіз; зіставлення мовних явищ в умовах білінгвізму, впливу регіональних діалектів; алгоритмізація, робота з наочною; створення проблемних ситуацій тощо.

Оптимізують роботу з текстом такі прийоми розвитку критичного мислення студентів, як: ПМЦ Едварда де Боно, прийом сюжетної таблиці, *“Мозковий штурм”*, *“Групування”*, прийом *“Вільного письма”* (н-д, для написання 5–10-хвилинного есе на основі прочитаного тексту), діаграма Вена, *“Акваріум”*, *“Синтез думок”*, *“Кубування”* та ін.

Пакет завдань до навчального модуля будується на основі тексту, добір якого потребує від викладача особливої ретельності. Текст повинен бути пізнавальним, цікавим, прийнятним для диктування, правописно насиченим, чітко структурованим. Доцільно використати художній текст, який є оптимальним для виконання студентами дискурсного, лінгвістичного, виконавського видів аналізу, виразно прочитати твір перед групою. Твір або уривок із твору може мати виховний підтекст,

його тема повинна стимулювати майбутніх учителів до виконання індивідуальних і групових продуктивних, педагогічно спрямованих завдань з української мови. Творча робота студентів із текстами українознавчого спрямування покликана формувати українськомовну особистість майбутнього вчителя на ґрунті національної культури. Наведемо приклад.

ПАКЕТ ЗАВДАНЬ НА РОБОТУ З ТЕКСТОМ

• **Грамматико-правописний диктант (оповідання “Руденький” В. Нестайка).**

РУДЕНЬКИЙ
(оповідання)

На дитячому майданчику гралися двоє хлопчиків і дівчинка. Бабуся дала кожному по цукерці.

Чорнявий хлопчик похапливо тицьнув цукерку до рота.

Тим часом дівчинка і руденький хлопчик свої ще тільки розгортали. Враз чорнявий хлопчик вихопив у дівчинки цукерку і дременув у під'їзд.

Дівчинка зойкнула, скривилась і заплакала.

Руденький подивився на дівчинку, тоді на свою цукерку, тоді знову на дівчинку, тицьнув цукерку і швидко пішов геть. Наче боявся, що вона поверне її.

Коли він проходив повз дідуся, який сидів на лавочці і все бачив, дідусь усміхнувся до нього і сказав:

– Ти зробив правильно. Ти хороший хлопчик.

Руденький спинився, почервонів. Потім зітхнув:

– Ні, дідусю, я не зовсім хороший... Мені не хотілося віддавати... Правда!.. І чого поганим бути легко, а хорошим – важко? Мені інколи хочеться бути поганим. Але... але соромно.

Дідусь пильно глянув на нього.

- Ну, тоді я помилився. Пробач, ти не просто хороший хлопчик. Ти справжній молодець! Бо в тебе є совість. А совість, голубе мій, – це в людині головне.

І дідусь ласкаво поплескав його по плечу.

В. Нестайко

• **Самоаналіз орфографічних і пунктуаційних помилок у тексті диктанту.**

• **Лінгвістичний аналіз тексту (виділено мовні одиниці для аналізу):** лексичний, фонетичний, словотвірний, морфологічний, синтаксичний – словосполучення, речення).

• **Виконавський аналіз тексту художнього стилю за схемою:**

А. Літературно-творчий аналіз тексту (розповідь про Всеволода Нестайка, про історію написання оповідання “Руденький”, його тему, стиль викладу, призначення, аналізується тип тексту).

В. Дійовий аналіз тексту: мета автора, ставлення студента до тексту, виховне значення оповідання.

С. Словесна цільова дія: засоби художньої виразності, складання партитури уривка.

• **Творче завдання на основі опрацьованого оповідання:** скласти низку запитань за змістом тексту, які стануть основою для обговорення з учнями у класі.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Виконання кожним студентом “Пакету завдань на роботу з текстом” не тільки оптимізує процес формування мовної особистості майбутнього вчителя. Це, на наш погляд, раціональний спосіб подолати формальне ставлення деяких викладачів і студентів до індивідуально-самостійної роботи з української мови. У перспективі можна розширити змістові можливості пакету завдань за рахунок використання мультимедійних засобів.

Література

1. Семенов О. Мовна особистість учителя в художній літературі : навч. посіб. / О. Семенов, Л. Базиль. – К. : Фенікс, 2008. – 224 с.
2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – 205 с.
3. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика : монографія / О. А. Кучерук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 420 с.
4. Пентиліук М. Формування мовної особистості учня – важлива проблема сучасної лінгводидактики / М. Пентиліук // Проблеми формування мовної особистості учнів середніх загальноосвітніх закладів : зб. наук. праць. – Рівне, 2006. – С. 29–33.
5. Мединська Н. Дидактичний матеріал як засіб збагачення граматичного ладу мовлення майбутнього вчителя-словесника / Наталія Мединська // Проблеми формування мовної особистості учнів середніх загальноосвітніх закладів : збірник наукових праць. – Рівне, 2006. – С. 143–147.